Received: 9 มีนาคม 2026 **Revised:** 24 มีนาคม 2026 **Accepted:** 5 เมษายน 2026

เซิ้งผ้าหมี่บ้านขวาว: การพัฒนากระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาการเซิ้งผ้าหมี่บ้านขวาว จังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อเพิ่มคุณค่าทางสังคมและสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ

Soeng Pamee: Developing the Knowledge Transmission Process of the Ban Khwao Ikat Cloth Dance in Roi Et Province to Enhance Social Value and Create Economic Value Added

พรชัย น่าบัณฑิต

Pornchai Nabundit

สภาวัฒนธรรมตำบลขวาว

Khao Subdistrict Cultural Council

E-mail: chatchaiwasombut@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาองค์ความรู้ ภูมิปัญญา และกระบวนการสืบทอดการเซิ้งผ้าหมี่บ้านขวาว อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด 2) พัฒนาแนวทางหรือรูปแบบการสืบทอดภูมิปัญญาการเซิ้งผ้าหมี่บ้านขวาวที่สามารถเพิ่มคุณค่าทางสังคมและสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนกลุ่มผู้ให้ข้อมูล แบบเจาะจง จำนวน 50 คน แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มผู้รู้ จำนวน 10 คน ได้แก่ ปราชญ์ท้องถิ่น ผู้อาวุโส พระสงฆ์ ครู นักวิชาการอิสระ และผู้นำชุมชน 2) กลุ่มผู้ปฏิบัติ กลุ่มคนรักษ์บ้านเกิด กลุ่มเซิ้งผ้าหมี่ กลุ่มทอผ้า จำนวน 30 คน 3) กลุ่มบุคคลทั่วไป ประชาชนทั่วไปในจังหวัดร้อยเอ็ดที่เกี่ยวข้องกับสาเกตนคร จำนวน 10 คนการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีวิจัย เชิงคุณภาพทางวัฒนธรรม โดยใช้เครื่องมือในการเก็บรวมรวบข้อมูล คือ แบบสำรวจ แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต จัดประชุมกลุ่มย่อยและการประชุมเชิงปฏิบัติการ

ผลการวิจัยพบว่า 1) การเซิ้งผ้าหมี่สะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและความสัมพันธ์กับภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ องค์ความรู้ประกอบด้วย ท่ารำที่เลียนแบบขั้นตอนการทอผ้า จังหวะดนตรีพื้นบ้านเครื่องแต่งกายผ้ามัดหมี่ และ รูปแบบการแสดงที่สะท้อนวิถีชีวิตชุมชน การถ่ายทอดความรู้ส่วนใหญ่เกิดจากปราชญ์ชาวบ้าน ครูภูมิปัญญา และผู้นำชุมชนสู่เยาวชน ผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรม การฝึกซ้อม และการแสดงประเพณีท้องถิ่น 2) แนวทางการพัฒนากระบวนการสืบทอดควรเน้น การมีส่วนร่วมของชุมชน กิจกรรมการเรียนรู้และฝึกอบรมเยาวชน การบูรณาการองค์ความรู้กับการศึกษาและท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และ การปรับรูปแบบการแสดงให้สอดคล้องกับบริบทปัจจุบัน พร้อมรักษาอัตลักษณ์เดิม การส่งเสริมการเซิ้งผ้าหมี่ควบคู่กับการเผยแพร่

ผลิตภัณฑ์ผ้ามัดหมี่ช่วยสร้างความภาคภูมิใจ เสริมความเข้มแข็งชุมชน และเพิ่มมูลค่าเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวและการจำหน่ายผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: เซิ้งผ้าหมี่,การพัฒนากระบวนการสืบทอดภูมิปัญญา,คุณค่าทางสังคม,สร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ

Abstract

This study aimed to: (1) investigate the knowledge, wisdom, and transmission process of the Senng Pha Mee (Ban Khwao Handwoven Silk Dance) in Ban Khwao, Selaphum District, Roi Et Province; and (2) develop approaches or models for transmitting the Senng Pha Mee wisdom that could enhance social value and generate economic added value for the community. The informants were divided into a total of 50 people three specific groups: (1) the knowledge holders, consisting of 10 people, including local sages, elders, monks, teachers, independent scholars, and community leaders; (2) practitioners, including 30 people from local heritage preservation groups, Senng Pha Mee performers, and weavers; and (3) 10 general public individuals from Roi Et Province who were associated with Saket Nakhon. This research employed a qualitative cultural approach. Data were collected using surveys, interviews, observations, focus group discussions, and workshops.

The findings revealed that: (1) the Senng Pha Mee reflected the community's cultural identity and its connection with traditional handwoven silk craftsmanship. Its knowledge comprised dance movements that mimicked the weaving process, local musical rhythms, costumes made of handwoven silk, and performance styles that reflected community life. The transmission of this knowledge primarily occurred through local sages, cultural teachers, and community leaders to the youth via cultural activities, rehearsals, and traditional festival performances. (2) the approaches for developing the transmission process emphasized community participation, learning and training activities for the youth, the integration of cultural knowledge with education and cultural tourism, and the adaptation of performance styles to contemporary contexts while preserving the original identity. Promoting Senng Pha Mee alongside the dissemination of handwoven silk products enhanced local pride, strengthened the community, and increased economic value through tourism and the sale of cultural products sustainably

Keyword: Senng Pha Mee, Development of Wisdom Transmission Process, Social Value, Creating Economic Added Value

บทนำ

มรดกศิลปวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่บรรพบุรุษไทยได้สร้างสรรค์และถ่ายทอดสืบต่อมายังคนไทยในปัจจุบัน ซึ่งปรากฏอยู่ในทุกภูมิภาคของประเทศ ความหลากหลายทางศิลปวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นได้หลอมรวมกันเป็นมรดกของชาติที่คนไทยทุกคนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของ อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นถึงความรุ่งเรืองของสังคมไทยที่สั่งสมมาอย่างยาวนานจากอดีตสู่ปัจจุบัน มรดกเหล่านี้ไม่เพียงเป็นสัญลักษณ์แห่งอัตลักษณ์ของชาติเท่านั้น แต่ยังเป็นแหล่งองค์ความรู้และภูมิปัญญาที่สำคัญ ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นฐานในการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจของประเทศบนพื้นฐานของศิลปวัฒนธรรมไทย ศิลปวัฒนธรรมไทยมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่อดีต โดยมนุษย์ได้สร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานของชีวิตที่เรียกว่า “ปัจจัยสี่” ได้แก่ ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม อาหาร และยารักษาโรค นอกจากความต้องการทางกายแล้ว มนุษย์ยังสร้างวัฒนธรรมเพื่อสนองตอบความต้องการทางจิตใจ เช่น ศิลปะ ดนตรี การร่ายรำ และนิทานพื้นบ้าน ซึ่งนักมานุษยวิทยาเรียกพฤติกรรมเหล่านี้ว่า “พฤติกรรมการแสดงออก” (Expressive Behavior) (ยศ สันตสมบัติ, 2540) พฤติกรรมการแสดงดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของสังคมมนุษย์มาอย่างยาวนาน และสะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบการดำรงชีวิตตามบริบทวัฒนธรรมของแต่ละสังคม (เรณู โกศินานนท์, 2542)

การฟ้อนรำถือเป็นรูปแบบหนึ่งของการแสดงออกทางธรรมชาติของมนุษย์ที่ใช้สื่อความหมายของอารมณ์ ความรู้สึก และเรื่องราวต่าง ๆ เมื่อมนุษย์อยู่ร่วมกันในชุมชน การฟ้อนรำจึงทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการสื่อสารและสร้างความเข้าใจร่วมกันในสังคม ชาติไทยมีการฟ้อนรำมาตั้งแต่สมัยโบราณ และเมื่อสังคมมีการพัฒนา การฟ้อนรำก็มีการพัฒนารูปแบบตามไปด้วย จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่สังคมยอมรับและสืบทอดต่อกันมาในลักษณะของแบบแผนทางวัฒนธรรม การฟ้อนรำจึงมิได้เป็นเพียงการแสดงความสนุกสนานเท่านั้น แต่ยังใช้ในพิธีกรรมและประเพณีต่าง ๆ เช่น งานสงกรานต์ และงานบุญบั้งไฟ รวมทั้งพิธีบวงสรวงเทพเจ้า (ในตะวัน กำหอม, 2559) ในอดีตสังคมไทยมีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายและผูกพันกับระบบเกษตรกรรม วงจรชีวิตของผู้คนจึงสัมพันธ์กับฤดูกาลทางการเกษตรและวงจรชีวิตของมนุษย์ ได้แก่ การเกิด การเจ็บป่วย การแต่งงาน และการเสียชีวิต การฟ้อนรำจึงมีบทบาทสำคัญในพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวงจรชีวิตและความเชื่อของชุมชน เช่น พิธีขอฝน การเสี่ยงทายฟ้าดิน และการเฉลิมฉลองหลังฤดูเก็บเกี่ยว ความเชื่อเหล่านี้มีรากฐานมาจากความเชื่อเรื่องผี เช่น ผีฟ้าและผีแถน ซึ่งมีมาก่อนการเข้ามาของศาสนาฮินดูและพุทธศาสนาในสังคมไทย (สุรพล วิรุฬห์รักษ์, 2543) ต่อมาศิลปะการแสดงของไทยได้พัฒนาขึ้นเป็นลำดับ โดยสามารถแบ่งออกเป็นสองลักษณะสำคัญ คือ ศิลปะการแสดงพื้นบ้านและศิลปะการแสดงในราชสำนัก การแสดงพื้นบ้านเป็นการแสดงที่เกิดขึ้นในชุมชนชนบทของแต่ละภูมิภาค ซึ่งสะท้อนวิถีชีวิต ความเชื่อ และวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกันอย่างหลากหลาย จุดมุ่งหมายสำคัญของการแสดงพื้นบ้านคือการถ่ายทอดเรื่องราวและสภาพสังคมของแต่ละท้องถิ่นผ่านรูปแบบศิลปะการแสดง (ทรงคุณ จันทจร.2553)

สำหรับสังคมอีสาน การทอและการใช้ผ้าไหมมัดหมี่มีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อในหลายมิติ ตั้งแต่กระบวนการปลูกหม่อน เลี้ยงไหม การย้อมสี ไปจนถึงการทอและการใช้ผ้า ความเชื่อเหล่านี้สะท้อนถึงค่านิยมและวิถีชีวิตของชุมชน เช่น การเลือกวันมงคลในการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมเพื่อให้ได้ผลผลิตที่ดี รวมถึงข้อห้ามต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทอผ้า เช่น ห้ามเด็กโหนกี่ ห้ามหญิงมีครรภ์ทอผ้า หรือห้ามนั่งข้างช่างทอผ้า นอกจากนี้ยังมี

ความเชื่อเกี่ยวกับการใช้ผ้าไหมในบริบทต่าง ๆ เช่น การใช้ผ้าถุงใหม่ห่อคัมภีร์ใบลาน หรือข้อห้ามในการนำผ้ามัดหมี่ไปทำหมอนหรือเครื่องใช้ของพระภิกษุ (คำประเคียน โพธิ์เพชรเล็บ, 2545) ผ้าทอพื้นเมืองจึงมิได้เป็นเพียงเครื่องนุ่งห่มเท่านั้น แต่ยังเป็นผลงานศิลปะที่สะท้อนอัจฉริยภาพและภูมิปัญญาของผู้คนในท้องถิ่น ความประณีตของลวดลาย สีสัน และเทคนิคการทอแสดงให้เห็นถึงความเพียรพยายามและความละเอียดอ่อนของผู้ทอ ผ้าที่ได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่น ผ้าทอเหล่านี้ถูกนำมาใช้ทั้งในชีวิตประจำวัน เช่น ผ้าซิ่น เสื้อ ผ้าขาวม้า ผ้าคลุมไหล่ และยังมีบทบาทในพิธีกรรมทางศาสนา เช่น การทำสบง จีวร หรือผ้าห่อคัมภีร์ (ณฐนนท ทวีสิน,2564)

บ้านขวาว อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นชุมชนที่มีประวัติความเป็นมายาวนานตั้งแต่สมัยปลายกรุงศรีอยุธยา โดยมีผู้นำการอพยพชื่อ “ท่อฟ้า” ซึ่งเป็นผู้เลี้ยงช้างจากยโสธรได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณเนินสูงใกล้หนองโนนแท่น และก่อตั้งเป็นหมู่บ้านชื่อบ้านขวาว ต่อมาหัวหน้าหมู่บ้านได้รับการแต่งตั้งเป็น “ขุนขวาวขันธุรักษ์” และได้รับผ้ามัดหมี่ผืนงามเป็นสิ่งของพระราชทาน หมู่บ้านแห่งนี้มีความสัมพันธ์กับเมืองไพรและเมืองสาเกตุนคร (ร้อยเอ็ดในอดีต) ซึ่งเป็นศูนย์กลางของเมืองบริวารหลายเมือง (บ้านเมืองไพร อำเภอเสลภูมิ) วิถีชีวิตของชุมชนบ้านขวาวผูกพันกับกิจกรรมทางวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น เช่น งานบุญบั้งไฟและการเซิ้งผ้าหมี่ ซึ่งเป็นกิจกรรมสำคัญที่สะท้อนเอกลักษณ์ของชุมชน อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันกระแสความทันสมัยและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ส่งผลให้คนในชุมชนให้ความสนใจต่อกิจกรรมทางวัฒนธรรมน้อยลง การมีส่วนร่วมของคนรุ่นใหม่ลดลง รวมทั้งการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ ยังมีไม่มากนัก ส่งผลให้การเซิ้งผ้าหมี่ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคนเริ่มลดความสำคัญลง (จิรวรรณ ทองพายัพ และในตะวัน กำหอม, 2564)

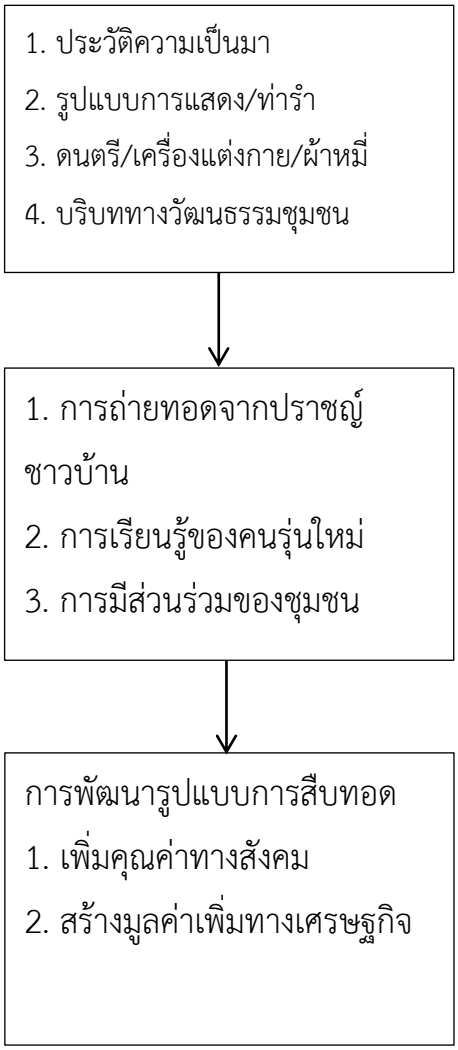
การเซิ้งผ้าหมี่บ้านขวาวจึงถือเป็นการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ของชุมชน ทั้งในด้านศิลปะการทอผ้า การใช้ผ้าหมี่เป็นองค์ประกอบของการแสดง และรูปแบบท่ารำที่มีลักษณะเฉพาะตัว อย่างไรก็ตาม การแสดงดังกล่าวมักปรากฏเฉพาะในงานบุญบั้งไฟเท่านั้น ทำให้มีความเสี่ยงต่อการสูญหายขององค์ความรู้และภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้อง หากไม่มีการศึกษา รวบรวม และพัฒนากระบวนการสืบทอดอย่างเป็นระบบ การศึกษาเรื่องการเซิ้งผ้าหมี่บ้านขวาวจึงมีความสำคัญต่อการอนุรักษ์และต่อยอดมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น อีกทั้งยังช่วยสร้างความเข้าใจและความภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมของชุมชน รวมถึงสามารถนำไปพัฒนาเป็นทุนทางวัฒนธรรมเพื่อเสริมสร้างคุณค่าทางสังคมและเศรษฐกิจในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ความรู้ ภูมิปัญญา และกระบวนการสืบทอดการเซิ้งผ้าหมี่บ้านขวาว อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

2. เพื่อพัฒนาแนวทางหรือรูปแบบการสืบทอดภูมิปัญญาการเซิ้งผ้าหมี่บ้านขวาวที่สามารถเพิ่มคุณค่าทางสังคมและสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจให้กับชุมชน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ทบทวนวรรณกรรม

1. แนวคิดเกี่ยวกับสุนทรียศาสตร์และความงาม

Alexander Baumgarten. (1954).กล่าวว่า สุนทรียศาสตร์ เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยความงาม ซึ่งมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ มนุษย์สามารถรับรู้ เข้าใจ และรู้สึกถึงความงามผ่านประสบการณ์การรับรู้ของแต่ละบุคคล โดยความงามสามารถส่งผลต่อความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมของมนุษย์ อีกทั้งยังเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาและบริบททางสังคมและวัฒนธรรม ความงามหมายถึงความมหัศจรรย์ ความเหมาะสมของสัดส่วน และการเลียนแบบธรรมชาติ ซึ่งก่อให้เกิดความสุขและความเพลิดเพลินเมื่อมนุษย์รับรู้ถึงสิ่งที่งดงาม ความงามจึงอาจหมายถึงสิ่งที่มีความสมดุล มีความบริสุทธิ์ชัดเจน และสามารถสร้างความพึงพอใจทางอารมณ์แก่ผู้รับรู้ได้ นักสุนทรียศาสตร์ในยุคปัจจุบันมักมองว่าความ

งามเกิดจากคุณค่าในตัวของผลงานศิลปะ ซึ่งเป็นผลจากการสร้างสรรค์ของมนุษย์ แหล่งกำเนิดของความงามทางสุนทรียะสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ 1) ความงามในธรรมชาติความงามในธรรมชาติเป็นความงามที่ปรากฏอยู่ในสิ่งแวดล้อมรอบตัว เช่น ความงามของท้องฟ้ายามเช้า แสงดาวในยามค่ำคืน น้ำตก คลื่นทะเล หรือความเขียวสดของพืชพรรณต่าง ๆ ความงามเหล่านี้สามารถสร้างความรู้สึกสุนทรียะให้แก่ผู้พบเห็น อย่างไรก็ตาม ความงามในธรรมชาติมักเป็นเพียงต้นแบบที่มนุษย์นำมาใช้เป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์งานศิลปะ 2) ความงามจากศิลปะหรือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ความงามประเภทนี้เกิดจากความสามารถของมนุษย์ในการสังเกตและสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง ในระยะแรกมนุษย์สร้างสิ่งของเพื่อประโยชน์ใช้สอย เช่น เครื่องปั้นดินเผา เครื่องจักสาน และการทอผ้า ต่อมาจึงพัฒนาสู่การสร้างสรรค์ศิลปะที่มุ่งเน้นความงามควบคู่กับประโยชน์ใช้สอย จนเกิดแนวคิดศิลปะเพื่อศิลปะและ ศิลปะเพื่อชีวิต ซึ่งสะท้อนความจริงของสังคมและช่วยกระตุ้นให้มนุษย์แสวงหาความดีงามทางจริยธรรม

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความงาม แนวคิดทางสุนทรียศาสตร์เกี่ยวกับความงามสามารถจำแนกได้เป็น 3 แนวคิดสำคัญ ได้แก่ 1) ความงามแบบวัตถุพิสัย แนวคิดนี้เชื่อว่าความงามมีอยู่จริงในวัตถุ และเป็นคุณสมบัติของวัตถุ เช่น รูปร่าง รูปทรง สี และพื้นผิว แม้ว่าจะไม่มีผู้รับรู้ ความงามก็ยังคงอยู่ในวัตถุนั้น นักปรัชญาที่สนับสนุนแนวคิดนี้ เช่น อิมมานูเอล คานท์ ซึ่งเห็นว่าความงามเกิดจากลักษณะบางอย่างของวัตถุที่กระตุ้นให้จิตใจของผู้รับรู้เกิดความรู้สึกสุนทรีย์ 2) ความงามแบบจิตวิสัย แนวคิดนี้เห็นว่าความงามไม่ได้อยู่ในวัตถุ แต่อยู่ในจิตใจของมนุษย์ เนื่องจากแต่ละบุคคลมีประสบการณ์ ความคิด และความรู้สึกแตกต่างกัน จึงรับรู้ความงามต่างกัน นักคิดที่สนับสนุนแนวคิดนี้ เช่น เลโอ ตอลสตอย ซึ่งเห็นว่าคุณค่าของศิลปะขึ้นอยู่กับความรู้สึกของผู้รับรู้ 3) ความงามแบบสัมพันธ์วิสัย แนวคิดนี้มองว่าความงามเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุและผู้รับรู้ กล่าวคือ วัตถุต้องมีคุณสมบัติที่งดงาม และผู้รับรู้ต้องมีสภาพจิตใจที่พร้อมรับรู้ความงาม จึงจะเกิดประสบการณ์ทางสุนทรียะ

2. ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม

Franz Boas (1940) ได้กล่าวถึงแนวคิดการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 สำนัก ได้แก่ 1) สำนักอังกฤษ สำนักนี้เชื่อว่าวัฒนธรรมมีแหล่งกำเนิดจากศูนย์กลางแห่งหนึ่ง แล้วแพร่กระจายออกไปยังพื้นที่อื่น ๆ เปรียบเสมือนวงกลมที่ขยายตัวออกจากจุดศูนย์กลาง โดยเชื่อว่าอารยธรรมสำคัญมีจุดกำเนิดจากอียิปต์ 2) สำนักเยอรมัน แนวคิดนี้เห็นว่ามนุษย์มักหยิบยืมวัฒนธรรมจากสังคมอื่นมากกว่าการสร้างวัฒนธรรมขึ้นใหม่ วัฒนธรรมจึงแพร่กระจายผ่านการอพยพและการติดต่อระหว่างกลุ่มคน 3) สำนักอเมริกัน สำนักนี้เสนอว่าวัฒนธรรมสามารถเกิดขึ้นได้ในหลายพื้นที่ และแพร่กระจายไปยังพื้นที่ใกล้เคียงตามเงื่อนไขของภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ และการคมนาคม

3. ทฤษฎีการยอมรับสิ่งใหม่

Rogers, E.M. (2003) กล่าวว่า กระบวนการยอมรับสิ่งใหม่ในสังคมประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นการรับรู้ข่าวสาร,ขั้นความสนใจ,ขั้นการประเมินผล,ขั้นการทดลอง,ขั้นการยอมรับ การยอมรับสิ่งใหม่ขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญ เช่น ต้นทุน ความสะดวกในการใช้งาน ความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ประโยชน์ที่ได้รับ และการสื่อสารเผยแพร่

วิธีการวิจัย

เชิ้งผ้าหมี่บ้านขวาว: การพัฒนากระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาการเชิ้งผ้าหมี่บ้านขวาว จังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อเพิ่มคุณค่าทางสังคมและสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษารูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยดำเนินการตามขั้นตอน ผู้วิจัยได้กำหนดเนื้อหาขอบเขตของการวิจัยไว้ดังนี้

1. ขอบเขตของเนื้อหาในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้กำหนดขอบเขตของเนื้อหา โดยมุ่งศึกษาประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาการแสดงเชิ้งผ้าหมี่บ้านขวาว และการพัฒนากระบวนการสืบทอดองค์ความรู้สู่ชุมชนและสังคม ดังนี้

1.1 บริบทและประวัติความเป็นมาของเชิ้งผ้าหมี่บ้านขวาว ศึกษาความเป็นมา พัฒนาการ ความสำคัญ และบทบาทของการเชิ้งผ้าหมี่บ้านขวาวที่มีต่อวิถีชีวิต วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ของชุมชนบ้านขวาว จังหวัดร้อยเอ็ด

1.2 องค์ประกอบของภูมิปัญญาการเชิ้งผ้าหมี่บ้านขวาว ศึกษาองค์ความรู้และองค์ประกอบสำคัญของการแสดงเชิ้งผ้าหมี่ ได้แก่ รูปแบบท่ารำ ดนตรีประกอบ เครื่องแต่งกาย ลวดลายผ้ามัดหมี่ ความหมายเชิงสัญลักษณ์ และบทบาทของผู้แสดงในชุมชน

1.3 กระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาการเชิ้งผ้าหมี่บ้านขวาว ศึกษาวิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้จากปราชญ์ชาวบ้าน ครูภูมิปัญญา หรือผู้เชี่ยวชาญ ไปสู่เยาวชนและคนในชุมชน รวมถึงรูปแบบกิจกรรมหรือกลไกที่ใช้ในการสืบทอด เช่น การฝึกสอน การจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม และการเรียนรู้ในชุมชน

1.4 ปัญหา อุปสรรค และปัจจัยที่ส่งผลต่อการสืบทอดภูมิปัญญา วิเคราะห์ปัญหาอุปสรรค และปัจจัยสนับสนุนที่มีผลต่อการอนุรักษ์และสืบทอดการเชิ้งผ้าหมี่บ้านขวาว ทั้งด้านสังคม วัฒนธรรม การศึกษา และการมีส่วนร่วมของชุมชน

1.5 การพัฒนากระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาการเชิ้งผ้าหมี่บ้านขวาว ศึกษาแนวทางการพัฒนากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาให้เหมาะสมกับบริบทปัจจุบัน เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืนของวัฒนธรรมท้องถิ่น

1.6 คุณค่าทางสังคมและการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจจากเชิ้งผ้าหมี่บ้านขวาว ศึกษาบทบาทของการเชิ้งผ้าหมี่บ้านขวาวในการเสริมสร้างความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ชุมชน การสร้าง

ความสามัคคีในสังคม ตลอดจนแนวทางการต่อยอดสู่การสร้างรายได้ เช่น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การแสดงในงานเทศกาล และการเชื่อมโยงกับผลิตภัณฑ์ผ้ามัดหมี่ของชุมชน

2. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง เซิ้งผ้าหมี่บ้านขวาว: การพัฒนากระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาการเซิ้งผ้าหมี่บ้านขวาว จังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อเพิ่มคุณค่าทางสังคมและสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพทางวัฒนธรรม (Cultural Qualitative Research) ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) และการศึกษาภาคสนาม (Field Study) โดยใช้วิธีการสำรวจ การสัมภาษณ์ การสังเกต และการสนทนากลุ่ม แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์เชิงคุณภาพ

3. ระยะเวลาดำเนินการวิจัย การดำเนินการวิจัยกำหนดระยะเวลาตั้งแต่เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2568 ถึงเดือน มีนาคม พ.ศ. 2569

4. พื้นที่วิจัย คือ บ้านขวาว ตำบลขวาว อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด โดยกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกพื้นที่ดังนี้ เป็นพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กับเซิ้งผ้าหมี่บ้านขวาว และเป็นแหล่งที่มีภูมิสังคมและร่องรอยทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ชัดเจน

5. กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ใช้การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากบุคคลที่มีความรู้และเกี่ยวข้องกับเซิ้งผ้าหมี่บ้านขวาว จำนวน 50 คน แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ 5.1) กลุ่มผู้รู้ (Key Informants) จำนวน 10 คน ได้แก่ ปราชญ์ท้องถิ่น ผู้อาวุโส พระสงฆ์ ครู นักวิชาการอิสระ และผู้นำชุมชน 5.2) กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) กลุ่มคนรักษ์บ้านเกิด กลุ่มเซิ้งผ้าหมี่ กลุ่มทอผ้า จำนวน 30 คน 5.3) กลุ่มบุคคลทั่วไป (Purposive Informants) ประชาชนทั่วไปในจังหวัดร้อยเอ็ดที่เกี่ยวข้องกับสาเกตนคร จำนวน 10 คน

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยใช้เครื่องมือหลายประเภท ได้แก่แบบสำรวจ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสนทนากลุ่ม และการประชุมเชิงปฏิบัติการ (ในตะวัน กำหอม, 2559)

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการ 2 ระยะ คือ 1) การเก็บข้อมูลปฐมภูมิจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2) การเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยยึดแนวคิดแบบองค์รวม (Holistic Approach) (ถึงใน ในตะวัน กำหอม, 2559)

การจัดกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูล

1. การจัดกระทำข้อมูล ผู้วิจัยจัดระบบข้อมูล ตรวจสอบความถูกต้อง และใช้การตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของข้อมูล

2. การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์เชิงคุณภาพตามแนวคิดของ ทรงคุณ จันทรจร (2553) ได้แก่ 1) การวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) 2) การวิเคราะห์เชิงจำแนกประเภท

(Typological Analysis) เพื่ออธิบายสภาพสังคม การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม และบทบาทขององค์ประกอบต่าง ๆ ในชุมชน

การนำเสนอผลการวิจัย

นำเสนอผลการวิจัยด้วยการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) พร้อมภาพประกอบและเปิดโอกาสให้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลร่วมตรวจสอบและวิพากษ์ผลการวิจัย เพื่อให้ผลการศึกษาเกิดความสอดคล้องกับบริบทจริงของชุมชน

สรุปผลการวิจัย

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาองค์ความรู้ ภูมิปัญญา และกระบวนการสืบทอดการเชิ้งผ้าหมี่บ้านขวาว อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ผลการวิจัยพบว่า การเชิ้งผ้าหมี่บ้านขวาวเป็นการแสดงพื้นบ้านที่สะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน โดยมีความสัมพันธ์กับภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ซึ่งเป็นอาชีพสำคัญของคนในท้องถิ่น องค์ความรู้ของการเชิ้งผ้าหมี่ประกอบด้วยท่ารำที่เลียนแบบขั้นตอนการทอผ้า จังหวะดนตรีพื้นบ้าน เครื่องแต่งกายที่ใช้ผ้ามัดหมี่เป็นสัญลักษณ์ และรูปแบบการแสดงที่สื่อถึงวิถีชีวิตของชุมชน กระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาส่วนใหญ่เกิดจากการถ่ายทอดจากปราชญ์ชาวบ้าน ครูภูมิปัญญา และผู้นำชุมชนไปสู่เยาวชน ผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรม การฝึกซ้อมในชุมชน และการแสดงในงานประเพณีท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม กระบวนการสืบทอดยังประสบปัญหาการขาดความต่อเนื่องของผู้สืบทอด และการปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทสังคมสมัยใหม่

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อพัฒนาแนวทางหรือรูปแบบการสืบทอดภูมิปัญญาการเชิ้งผ้าหมี่บ้านขวาวที่สามารถเพิ่มคุณค่าทางสังคมและสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจให้กับชุมชน ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการพัฒนากระบวนการสืบทอดควรมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน การจัดกิจกรรมการเรียนรู้และฝึกอบรมให้แก่เยาวชน การบูรณาการองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมกับการศึกษาและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม รวมถึงการพัฒนารูปแบบการแสดงให้สอดคล้องกับบริบทสังคมปัจจุบัน โดยยังคงรักษาอัตลักษณ์ดั้งเดิมของชุมชนไว้ การส่งเสริมการเชิ้งผ้าหมี่ควบคู่กับการเผยแพร่ผลิตภัณฑ์ผ้ามัดหมี่ของชุมชนสามารถช่วยสร้างความภาคภูมิใจในท้องถิ่น เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และก่อให้เกิดมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวและการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนได้อย่างยั่งยืน

อภิปรายผล

วัตถุประสงค์ที่ 1 ศึกษาภูมิปัญญา องค์ความรู้ และกระบวนการสืบทอดการเชิ้งผ้าหมี่บ้านขวาว อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ผลการวิจัยพบว่า การเชิ้งผ้าหมี่เป็นภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์และวิถีชีวิตของชุมชน โดยองค์ความรู้ประกอบด้วยท่ารำที่เลียนแบบกระบวนการทอผ้า การใช้ผ้ามัดหมี่เป็นเครื่องแต่งกาย และจังหวะดนตรีพื้นบ้าน ซึ่งก่อให้เกิดสุนทรียะและประสบการณ์ร่วมระหว่างผู้แสดงและผู้ชม สอดคล้องกับแนวคิดสุนทรียศาสตร์ของ Baumgarten (1954) ที่อธิบายว่าความงามเกิดจากการรับรู้และปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับองค์ประกอบทางศิลปะ กระบวนการถ่ายทอดส่วนใหญ่เป็น

การเรียนรู้แบบไม่เป็นทางการ โดยผู้รู้ในชุมชน เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน ครูภูมิปัญญา และผู้นำชุมชน ถ่ายทอดสู่เยาวชนผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม ยังพบข้อจำกัดด้านการมีส่วนร่วม เช่น การขาดแรงจูงใจ งบประมาณ และหน่วยงานประสานงานที่ชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ณฐนนท ทวีสิน (2564) ที่ชี้ให้เห็นถึงปัญหาการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกขั้นตอนของการจัดการมรดกภูมิปัญญา นอกจากนี้ งานวิจัยของ วีระนุช กุลสุวรรณ และ ในตะวัน กำหอม (2565) ยังสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อและบริบททางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านขวาวที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมและงานประเพณี ซึ่งเป็นฐานสำคัญของการสืบทอดภูมิปัญญา ขณะที่ จิรวรรณ ทองพายัพ และ ในตะวัน กำหอม (2564) พบว่าการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมยังขาดการสนับสนุนจากภาครัฐ ส่งผลให้การขับเคลื่อนมรดกภูมิปัญญาไม่ต่อเนื่อง ทั้งนี้ การปรับตัวขององค์ความรู้ให้เข้ากับบริบทสังคมสามารถอธิบายได้ด้วยทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมของ Boas (1940)

วัตถุประสงค์ที่ 2 พัฒนาแนวทางหรือรูปแบบการสืบทอดภูมิปัญญาการเชิ้งผ้าหมี่บ้านขวาวเพื่อเพิ่มคุณค่าทางสังคมและมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ ผลการวิจัยเสนอรูปแบบการสืบทอดโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน 5 ขั้นตอน ได้แก่ การวิเคราะห์ปัญหา การวางแผน การกำหนดกิจกรรม การดำเนินงาน และการประเมินผล ซึ่งช่วยส่งเสริมการอนุรักษ์และพัฒนาประเพณีให้เกิดความเข้มแข็งและสามารถเผยแพร่สู่สาธารณะได้อย่างยั่งยืน (ณฐนนท ทวีสิน, 2564; วีระนุช กุลสุวรรณ และ ในตะวัน กำหอม, 2565) เพื่อเพิ่มการยอมรับของคนรุ่นใหม่ แนวทางดังกล่าวสามารถบูรณาการกับทฤษฎีการยอมรับนวัตกรรมของ Rogers (2003) โดยปรับกิจกรรมให้สอดคล้องกับบริบทสมัยใหม่ เช่น การเชื่อมโยงกับการศึกษาและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการพัฒนารูปแบบการแสดงให้ร่วมสมัย นอกจากนี้ การใช้กลยุทธ์การมีส่วนร่วม เช่น การประชุมกลุ่มย่อยและการอภิปรายร่วมกันระหว่างนักวิจัยและชุมชน ช่วยให้เกิดการสืบทอดที่มีประสิทธิภาพและสร้างคุณค่าทั้งทางสังคมและเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ชุมชนควรสร้างระบบการเรียนรู้ที่เป็นรูปธรรม เช่น การจัดกิจกรรมฝึกซ้อม การอบรมเยาวชน และการสร้างบทเรียนภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ เพื่อป้องกันปัญหาการขาดต่อเนื่องของผู้สืบทอด และช่วยให้เยาวชนตระหนักถึงคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น

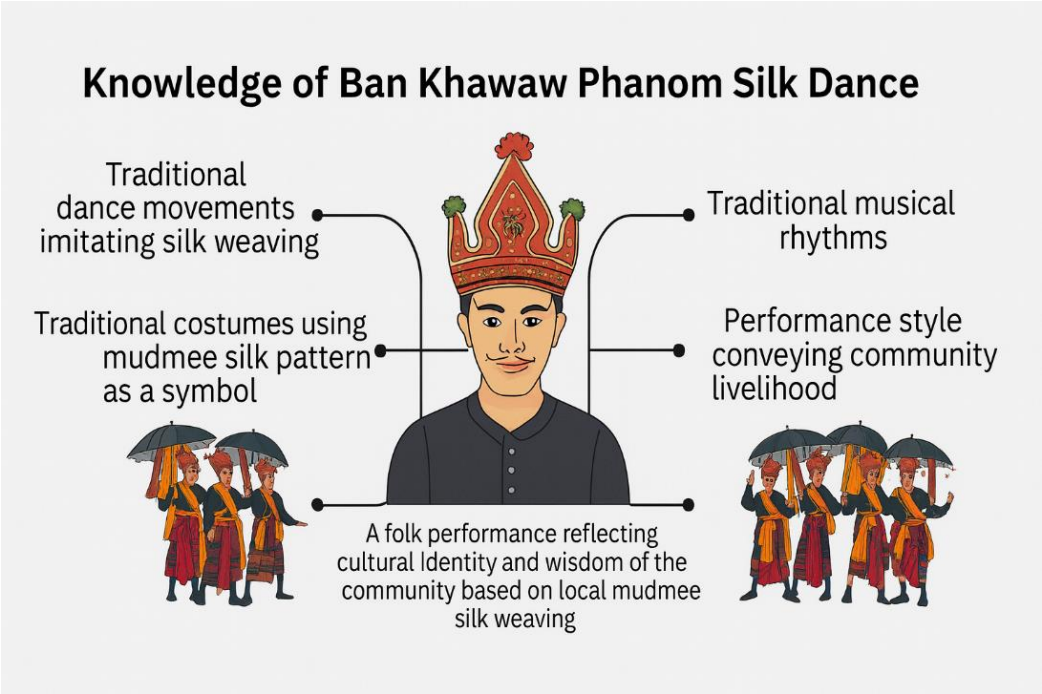
2. การบูรณาการการเชิ้งผ้าหมี่กับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การจัดนิทรรศการ การแสดงในงานประเพณี รวมถึงการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้ามัดหมี่ สามารถสร้างความภาคภูมิใจของชุมชนและเพิ่มรายได้จากกิจกรรมทางวัฒนธรรมได้อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรเน้นการออกแบบรูปแบบการแสดง การฝึกอบรม หรือกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ยังคงอัตลักษณ์ดั้งเดิม แต่สามารถปรับให้เหมาะสมกับเยาวชนและผู้ชมยุคปัจจุบัน

2. ควรทำการศึกษาวิเคราะห์เชิงปริมาณและเชิงคุณภาพเกี่ยวกับผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวและการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ รวมถึงผลทางสังคม เช่น ความเข้มแข็งของชุมชน การสร้างอัตลักษณ์ และความภาคภูมิใจของสมาชิกชุมชน

องค์ความรู้ใหม่

เอกสารอ้างอิง

คำประเคียน โพธิ์เพชรเล็บ (2545).การศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับการใช้ผ้าไหมมัดหมี่ของชาวอำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น . มหาวิทยาลัยขอนแก่น/ขอนแก่น.

จิรวรรณ ทองพายัพ และในตะวัน กำหอม.(2564).การขอขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ.2559 : กรณีศึกษาสภาวัฒนธรรม ตำบลขวาว อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด.คณะศึกษาศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยทองสุข

ณฐนนท ทวีสิน. (2565). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม “เซิ้งผ้าหมี่” ของบ้านขวาวอำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด,คณะสังคมศาสตร์และศึกษาศาสตร์, วิทยาลัยทองสุข

ทรงคุณ จันทจร. (2553). การวิจัยเชิงคุณภาพทางวัฒนธรรมชั้นสูง. มหาสารคาม : สถานบันวิจัยศิลปและวัฒนธรรมอีสาน

ในตะวัน กำหอม. (2559). การวิจัยทางสังคมศาสตร์และวัฒนธรรมศาสตร์. โรงพิมพ์ทีคอมมหาสารคาม. วิทยาลัยทองสุข.

ในตะวัน กำหอม. (2559). ผ้าหมี่ : การอนุรักษ์และพัฒนาเพื่อส่งเสริมวิถี วัฒนธรรมชุมชน ตำบลขวาว อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ดความหลากหลายทางวัฒนธรรม. คณะวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ฉบับที่ 26 ปีที่ 12 เดือน พฤษภาคม-สิงหาคม.

ยศ สันตสมบัติ. (2540). มนุษย์กับวัฒนธรรม. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เรณู โกศินานนท์.(2542). สืบสานนาฏศิลป์ไทย. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.

วีระนุช กุลสุวรรณ และ ในตะวัน กำหอม. (2566).กระโจมบ้านขวาว : สื่อสัญลักษณ์ การอนุรักษ์และการพัฒนาเพื่อส่งเสริมวิถีวัฒนธรรม ตำบลขวาว อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด,หลักสูตรศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต.สาขาวิชาสังคม ศาสนาและวัฒนธรรม.วิทยาลัยทองสุข.

สุรพล วิรุฬห์รักษ์.(2543).วิวัฒนาการนาฏยศิลป์ไทยในกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ.2325-2477.กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Alexander Baumgarten. (1954). Meditationes Philosophicae De Nonnullis Poema Pertininentibus, Tr. Karl Aschenbrenner and William B. Holther, Reflections on Poetry. Berkeley: University of California Press.

Franz Boas. (1940). Language and Culture. New york: The Macmillan Company

Rogers, E.M. (2003) Diffusion of Innovations. Free Press, New York.